

Без постійного місця проживання

Олександр Мінович

Льоня Зубченко, коли закінчив інститут, прийшов за розподілом у Будівельне управління № 49 на посаду виконроба.

Виявилось, що в інституті не навчили й десятої долі того, що потрібно було на роботі. Зовсім тут не згодилися марксизм-ленінізм, історія партії, політекономія.

Тому, що треба було знати вчився на ходу.

Начальник дільниці настановляв його:

- Ти, хлопче, придивляйся до бригадира! Він на нашій роботі собаку з'їв, не менше мене знає. І креслення проекту навчить читати, і як матеріали списувати, як із людьми себе вести, щоб слухалися. Тримайся його і все буде добре!

Льоня так і робив.

Будівництво штука непроста. Виконроб повинен скрізь встигати. Доглянути, як завозяться й складаються матеріали, чи підготувала перша зміна для другої фронт роботи, як кладуться стіни, панелі, сходи, чи має місце відступ од проекту.

Треба дивитися, щоб робітники були на робочому місці й не пиячили, щоб безперебійно працювали крани, зварювальні апарати, компресори та багато ще іншого.

Льоня бігав із поверху на поверх, давав вказівки, сварив недбалих, відповідав на телефонні дзвінки, коли забігав до свого виконробівського вагончика.

Між цією біганиною й клопотами потрібно було встигати підписувати численні папери. Накладні, акти, дорожні супровідні листи.

Хлопець на ходу ставив на цих документах свої підписи, не вникаючи в їх суть. Все рівно ще нічого в них не розумів. Повністю покладався на бригадира й на начальника дільниці. Вони ж бо знають які папери надходять до молодого виконроба, не підведуть.

Проте підвели.

Ще не встиг Зубченко пропрацювати пів року, як ревізія виявила значні порушення в його роботі. Десять пропало багато матеріалів.

Льоня пробував оправдуватися, що нічого не брав, і все, що надходило на будову повинно бути в наявності, але цифри та папери говорили інакше.

Хлопець кинувся до начальника й бригадира, проте, ті показали своє справжнє лице:

- Нічого не знаємо, ти підписував - тобі й відповідати! Треба було дивитись, що підписуєш!

Через тиждень молодого виконроба визвав слідчий. Цей теж нічого слухати не хотів. Так само бив на підпис. Куди насправді поділися матеріали його не цікавило. Шукати їх не збирався. Відразу вирішив, що винуватий у всьому Зубченко й цього достатньо, аби відзвітувати перед своїм начальством.

Спочатку слідчий оголосив Льоні підозру, а потім арештував. Не дав навіть додому навідатися, щоб попередити рідних.

З камери Зубченка визвали ще декілька раз на допит до слідчого, а потім, мовби забули.

Потягнулися дні за днями... Довгі-предовгі... В чеканні суду.

Спочатку хлопець був сам у камері, а потім підселили немолодого вже чоловіка. Михаличем назався.

З тим хоч можна було побалакати. Виявився він досвідченим на тюремних порядках. Сидів вже не один раз. Хоча був людяним, викликав до себе довіру.

Цей чоловік і напустив на Зубченка страху:

- Немає, Льоню, в тебе шансів, і адвокат тобі не допоможе. Підписи твої так проти тебе, що більше нічого й не треба, будеш сидіти. Та не це погано... До всього звикнути можна, і в тюрмах люди живуть... Гірше набагато те, що дуже ти привабливий, хлопче. Красивий, мов дівчина, і шкіра в тебе гладенька, як шовк.

Хлопець здивувався:

- А це тут до чого?

- Та є до чого... Важко таким, як ти там приходитьсь. Великою спокусою будеш, можуть наглумитися над тобою. А тоді вже життя не буде, до такого стану доведуть, що й світу бачити не захочеш.

- А хіба так можна?.. Шо за це ніхто не відповідає?

- Воно то не можна... Але кажу, дуже вже спокуса буде велика.

Льоня, після цієї розмови забився в куток, довго не міг нічого сказати. Переживував у думці почуте. Малював картини одна поганіше другої, в сні крутився, мов хто під боки бив. Пометикував-пометикував і рішив звернутися до Михалича за порадою: що ж йому робити.

Співкамерник спочатку не хотів більше про це балакати, та згодом, від нічого робити, почав хлопця навчати:

- Втікати тобі треба!.. Нелегко це... Майже неможливо, але може повезе... Науку я тобі в голову закину, всього навчу... Ну а, як фарт маєш, то може й вирвешся. І мені цікаво чи зможу своє передати.

Щодня Михалич став вчити Льоню, як втікти. Заставляв повторювати сказане по десять разів. Прокручували разом всі можливі ситуації. Розучували ролі мов актори в театрі.

Суд не забарився.

Суворі жінка-суддя з великою копною фарбованого волосся, грубо обривала всіх, хто хотів щось сказати. Збоку біля неї двоє засідателів – заводських робочих, на кожну різку фразу судді кивали головою.

Прокурор сказав, що якби не такі, як Льоня, то в країні давно був би комунізм, що треба таким спуску не давати, присікти суворо й безпощадно, вдарити по руках із першого разу, аби більше такого не хотілося.

Адвокат приніс характеристику з місця проживання, згодився з тим, що його підзахисний винен, просив пом'якшити покарання, бо хлопець, бачите, попався вперше.

Зубченко був у цьому процесі, неначе стілець чи вішалка. Слів його слухати ніхто й не збирався.

Дали п'ять років. Адвокат сказав, що повезло, бо могли й більше. Вирок із малим терміном взяв собі в заслугу.

Через кілька днів на етап. Михалич в останнє настановив:

- Дивись, не забудь, що тобі казав... Як тільки шо... то включай мене, мов радіо... й прокручуй сказане в голові.

Як і передбачав Михалич, "автозак" із арештантами підійшов на далеку колію вокзалу. Де людей не було. Тут потрібно було засуджених пересадити в спеціальний вагон поїзду.

Виходили по одному. Перебігали зігнувшись, не піднімаючи голови. Від автомобіля до вагону стояли в два ряди солдати внутрішньої служби з собаками. Та з автоматами.

Льоня в думці "включив Михалича". Його настанови були ніби написані в голові хлопця підкресленим шрифтом:

"Якщо вдягнуть наручники, то навіть не пробуй,.. Далеко не втечеш..."

Льоня зрадів. Рук не замкнули.

Він вийшов четвертим. Між другим і третім конвоїром вдавано спіткнувся, відскочив у бік і побіг. Полетів, немов куля.

- Стой, стой! Стрелять буду! - почулося ззаду. Потім різка команда: "Рекс, взять!"

"Стріляти не будуть, не бійся... Вокзал, люди, а ти бігтимеш у їхню сторону... Пустять собаку... Вона бігає втричі швидше за тебе... Виграватимеш секунд сім-вісім... Розвертайся на ходу, виставляй лікоть і ногу... Готуйся... Собака братиме за те, що виставлене, головне не дай себе звалити... Став ширше ноги, а тоді сип, прямо в очі та ніс".

Все зійшлося навіть по секундах. Коли собака схватив за лікоть, Льоня сипнув йому в морду жменю перцю й тютюну. Припас зарання, тримав цю зброю в кишені.

Спрацювало. Собака відпустив лікоть, заскавучав, зупинився, став шкребти лапою носа, закрутився навкруг себе.

Тепер знову навтьоки.

" Біжи між вагонами... Перескакуй з колії на колію... Як добіжиш до перших будинків - шмигай у двори... Не зупиняйся... З одного двору - в інший, поки сил вистачить... Не пробігай близько людей, бо ще хтось підніжку поставить... Солдат не бійся... Якщо справді швидко бігаєш, як казав, то вони не здогонять... Чоботи та автомат їм мішатимуть, у тебе перевага".

Льоня відбіг кілометрів зо три. Декілька раз сипав позад себе тютюн із перцем. Щоб собаки слід не взяли.

Біля одного старого будинку побачив відкритим вхід до підвалу. Туди й шмигнув. В дальньому темному й вогкому кутку причаївся. Тут і провів першу ніч і день. А згодом ще три тижні.

"Першу добу не висовуйся... Знайди підвал чи горище та сиди там тихенько... В цей час тебе найбільше шукатимуть".

Тільки на другу ніч хлопець вийшов зі схованки. Дуже вже їсти хотілося.

"Їжою твоєю буде те, що в сміттєвих баках... Пересиль огиду, перелопачуй їх зверху до низу... Все, що їстівне забирай із собою... Роби це швидко – й назад у схованку... Виходь тільки вночі... Якщо хтось побачить – міняй місце".

Важко було Льоні звикнути до затхлих підвалів, до недоїдків, до собачого життя. Жив, неначе в будці. Добре, що без ланцюга. Але страх перед тюрмою й неволею брав верх, спонукав терпіти.

Через декілька місяців такого життя хлопець повністю втратив людську подобу. Заріс, пропах смердючим підвалом, сміттєвими відходами, відпустив довгі нігті. Обличчя та руки вкрилися брудним лепом. Від Льоні йшов такий дух – якби хто близько підійшов, то впав би, чи втікав подальше й чим скоріше.

"Ніколи не мийся, не голися, старайся, щоб люди від тебе сахалися... Тоді й міліції не будеш потрібен... Вони теж не хочуть із такими справу мати, бо боятимуться, що засмородиш їм усе... Поки спеціального рейду не буде, вони тебе не бачитимуть. Додому – і не думай... Забудь... Там тебе завжди чекатиме небезпека... Прізвище своє теж забудь... Як зловлять – називайся ким хочеш, тільки не собою".

Тепер надовго домівкою для Льоні стали відлюдні місця. Люди несли йому загрозу.

Зимою перебирався він у колодязі теплотрас, а влітку частенько ночував у парку. Збирав порожні пляшки, здавав макулатуру, яку викидали на сміття жителі багатоповерхівок. Часом сходився ненадовго з такими ж як і він бідаками-ізгоями. Навчився пиячити та смалити недопалки.

За їжу треба було боротися. Кращі недоїдки були біля будинків де жили багатші люди. Ті, що приїжджали з роботи на службових авто. Але й небезпека тут була більша, міліція часто наскакувала. Та й зі своїм братом, бездомним, потрібно було воювати. Інколи до кривавих бійок доходило.

Його сторонилися та гнали хто, як міг. Бувало, що навіть цькували собаками.

Одного разу, коли було дуже вже холодно, Ляня вирішив переночувати в теплому під'їзді житлового будинку, на останніх сходах, куди зазвичай ніхто не заглядає. Постелив під себе купу товстого картону й ліг спати. Ніч пройшла в приємному теплі. На ранок, щоб нікому не потрапити на очі, нікого не турбувати своїм виглядом Ляня подався на вулицю. Але другої ночі так комфортно провести не вдалося. Винюхала його жінка з квартири на верхньому поверсі:

– Ти чого сюди забрався?.. Хочеш нам тут весь будинок запаскудити?.. Негайно йди, щоб я тебе тут не бачила, бо визву міліцію!.. Знайшов де пристроїтися... Іншого місця тобі немає тільки тут треба спати... Ше раз побачу, то добра не жди!

Штовхала віником у спину аж до самого виходу. Руками штовхати не наважилася, бридко їй було.

Якось повз Ляню проходила сім'я з дівчинкою років десяти.

– Фу-у-у... Шо це так смердить?.. То, мабуть, від того дяді, що порпається в смітнику... Він хто, мам?

– Бомж він, доцю... Бомж!

//--//

Льоня Зубченко поповнив багатотисячну армію радянських бомжів. В цьому слові-аббревіатурі навіть не було вказівки на людину. Просто хтось, чи щось... "Без определённого места жительства".

П'яниці, нероби, закоренілі ледацюги – напевно їх було найбільше. Однак серед них і інваліди, позбавлені з різних причин житла, викинуті з роботи, психологічно неурівноважені й хворі, ті, що повернулися з місць ув'язнення та багато інших, яких вишвиринуло на смітник радянське суспільство, яке так любило хвалитися своєю досконалістю й гуманізмом.

Вони проживали здебільшого в великих містах. Частина з них кочувала влітку на Північ та на курорти, де легше було прогостувати.

Багатьма тисячами їх вивозили з Москви та окремих столиць республік перед Олімпіадою-80. За сотні кілометрів, у спеціальні табори.

Тільки в Радянському Союзі була кримінальна стаття, що передбачала тюремний строк за "бродяжничество і попрошайничество".